

УДК 37.013:378:316

DOI <https://doi.org/10.32840/1992-5786.2020.72-2.16>**О. В. Купенко**кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри психології, політології та соціокультурних технологій
Сумського державного університету

ІНТЕГРАЛЬНА ТА БАЗОВА ПРОЄКТНІ ПЕДАГОГІЧНІ ТЕХНОЛОГІЇ ФОРМУВАННЯ ПРОЄКТНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ БАКАЛАВРІВ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ

Професійна підготовка майбутніх бакалаврів соціальної роботи розглянута в умовах зростання складності сучасних соціальних систем. Проєктна компетентність розглядається як основа для інших компетентностей фахівців соціальної роботи. Стаття представляє формалізовано-описову модель інтегрованої проєктної педагогічної технології формування проєктної компетентності майбутніх бакалаврів соціальної роботи. Ця модель обґрунтована в попередніх дослідженнях методологічних підходів до педагогічної системи. Модель охоплює весь процес професійної підготовки бакалаврів соціальної роботи (4 роки). Інтегральна проєктна педагогічна технологія формування проєктної компетентності майбутніх бакалаврів соціальної роботи – це пов'язана послідовність кількох авторських проєктів конкретного студента. Визначення основних перехідних етапів (від вихідного етапу до етапу запланованих результатів) інтегральної проєктної педагогічної технології здійснюється у зростанні їх складності. Пропонуються такі перехідні етапи: інтуїтивно-ознайомчий етап; етап ознайомлення з особливостями цільових груп; етап ускладнення засобів проєктної діяльності; дослідницький етап; етап орієнтування в тезаурусі та стандартах соціальної роботи; етап селфпроєктної діяльності; етап систематизації. Кожен із перехідних етапів реалізується за базовою проєктною педагогічною технологією (розроблення проєкту, реалізація проєкту, аналіз отриманих результатів). Принциповим при визначенні послідовності перехідних етапів є чергування проєктів дослідницького характеру та проєктів реалізації певних заходів. Ідея студентоцентрованого навчання реалізується в наданні студентам можливості для виявлення власної суб'єктності – вибору бази практики, цільової групи, змісту проєкту, партнерів у реалізації. Освоєння студентами написання проєкту як тексту обґрунтовано на основі теорії поетапного формування розумових дій. Складова частина зворотного зв'язку технології реалізується з використанням цифрових засобів. Представлена інтегральна проєктна педагогічна технологія пройшла експериментальну перевірку в освітній програмі «Соціальна робота». Експериментальна перевірка засвідчила позитивні результати синергетичного ефекту взаємного навчання студентів різних курсів, їх самоорганізації. У певній кількості ітерацій базова проєктна педагогічна технологія може бути використана не лише для формування проєктної компетентності майбутніх бакалаврів соціальної роботи. Вона може бути скомбінована з технологіями та методами формування інших компетентностей майбутніх бакалаврів соціальної роботи.

Ключові слова: проєктна компетентність, бакалавр соціальної роботи, педагогічна технологія, етапи, орієнтувальна частина дії.

Постановка проблеми. Професійна підготовка майбутніх бакалаврів соціальної роботи в Україні відбувається в умовах зростаючої складності сучасних соціальних систем: збільшення числа тих, хто потребує допомоги, появи нових видів складних життєвих обставин, докорінної модернізації системи надання соціальних послуг, появи нових локальних і глобальних викликів.

Відповідно до потреб галузі, а також у рамках роботи з розроблення нових державних стандартів в Україні введено в дію стандарт вищої освіти за спеціальністю 231 «Соціальна робота» галузі знань 23 «Соціальна робота» для першого бакалаврського рівня (Наказ Міністерства освіти і науки України № 557 від 24 квітня 2019 р.) та другого магістерського рівня вищої освіти (Наказ

Міністерства освіти і науки України № 556 від 24 квітня 2019 р.).

Разом із тим актуальною є суперечність між сучасними вимогами державних стандартів вищої освіти і недостатнім рівнем технологічного та методичного забезпечення процесу професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної роботи через складність галузі та динамічні зміни в ній.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Виконані ґрунтовні дослідження процесу професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної роботи, зокрема, присвячені формуванню професійно-комунікативної компетентності майбутніх фахівців соціальної роботи (В.В. Баранюк), функціональної компетентності майбутніх соціальних працівників із вуличної соціальної роботи

(М.В. Боделан), соціально-правової компетентності майбутніх соціальних працівників (О.В. Лісовець), а також є дослідження, присвячені професійній підготовці майбутніх працівників соціальної сфери до професійної мобільності (Г.А. Рідкодубська), науково-дослідної діяльності (О.С. Повідайчик), професійної мислєдїяльності у складі методологічної роботи (Л.З. Ребуха), здоров'язбережувальної діяльності (Л.Є. Клос), розв'язання конфліктів у професійній діяльності (С.М. Калаур), професійної діяльності в багатонаціональному середовищі (Ю.М. Рябова), роботи в територіальних громадах (Г.І. Слозанська), соціальної роботи з дітьми з обмеженими можливостями здоров'я (Ю.В. Колодійчук). Звертає на себе увагу те, що в кожному з названих досліджень автори посиляються на проектну компетентність, проектну діяльність чи метод проектів. Однак при цьому питання педагогічної технології формування власне проектної компетентності майбутніх фахівців соціальної роботи залишається відкритим.

Мета статті – представити формалізовано-описову модель інтегрованої проектної педагогічної технології формування проектної компетентності майбутніх бакалаврів соціальної роботи.

Виклад основного матеріалу. Для розроблення формалізовано-описової моделі [3, с. 37] інтегрованої проектної педагогічної технології формування проектної компетентності майбутніх бакалаврів соціальної роботи на попередніх етапах дослідження були опрацьовані особистісно-орієнтований, комунікативний, культурологічний, компетентнісний, історичний, тезаурусний, системний, синергетичний, діалектичний, діяльнісний, праксеологічний, технологічний, андрагогічний методологічні підходи. В інтеграції положень цих підходів обґрунтовано концепцію та модель педагогічної системи формування проектної компетентності майбутніх бакалаврів соціальної роботи. Зокрема, обґрунтовано, що у відповідь на складність сучасного соціуму педагогічна система має забезпечувати зростання складності проектної діяльності студентів у розширенні кола їх активності, поступового збільшення кількості компонентів у студентських проектах, які вони здатні усвідомити як елементарні та включити в поле власної цілеспрямованої активності, урізноманітнюючи свою діяльність засвоєними методами соціальної роботи та проектної діяльності. Для забезпечення динаміки в педагогічній системі обґрунтовується інтегральна проектна педагогічна технологія, що реалізує взаємне доповнення принципів доступності, наступності, усвідомлення перспектив на повному 4-річному терміні професійної підготовки бакалаврів соціальної роботи. При цьому в складі технології виокремлюється базова проектна педагогічна технологія (в рамках окремих навчальних дисциплін, а також навчальної практики).

Очікуваними результатами функціонування інтегральної проектної педагогічної технології визначено теоретичні знання і розуміння, досвід діяльності, морально-духовні цінності, самомотивацію та самоорганізацію із застосуванням емоційно-вольових зусиль, взаємодію та комунікацію, потенціал продовженого навчання в деталізації цих компонентів у тезаурусах і методах проектної діяльності та соціальної роботи. Як **вихідний стан** прийнято відсутність у студентів досвіду участі в розробленні та реалізації соціальних проектів, як індивідуального, так і в складі групи однодумців.

Визначення **основних перехідних етапів** у процесі від вихідного стану до стану запланованих результатів (враховуючи не лише теоретичну аргументацію, але й емпіричний досвід) здійснюється саме на підставі забезпечення зростання складності проектних завдань, запропонованих студентам, і, відповідно, отриманих результатів виконання цих завдань. Пропонуються такі перехідні етапи інтегральної проектної педагогічної технології:

1) інтуїтивно-ознайомчий етап – розроблено та реалізовано елементарний інтуїтивний проект, що складається з одного заходу;

2) етап ознайомлення з особливостями цільових груп – розроблено та реалізовано перші ознайомлювальні проекти, присвячені дослідженню особливостей та потреб цільової групи;

3) етап ускладнення засобів проектної діяльності – на прикладі соціально-педагогічного проекту студенти поєднують засоби соціальної педагогіки та засоби проектної діяльності;

4) дослідницький етап – розроблено та реалізовано проект, присвячений дослідженню особливостей та потреб цільової групи, в якому студент свідомо обирає не лише цільову групу, але й інструментарій дослідження, при цьому студент залучає партнерів до реалізації проекту (як правило, інших студентів); на цьому етапі пропонується зробити вибір цільової групи з наявними в неї потребами, і цей вибір більш свідомий, чим на етапі ознайомлення з особливостями цільових груп;

5) етап орієнтування в тезаурусі та стандартах – розроблено та реалізовано проект (як правило, для цільової групи, дослідженої на попередньому етапі), переважно проект складається з одного заходу, але студент демонструє знання тезаурусу соціальної роботи та стандартів соціальних послуг, у тому числі і з залученням до партнерства інших студентів, а також фахівців на базах практики;

6) етап селфпроектної діяльності – студенти розробляють та реалізують проекти для досягнення бажаних змін стосовно власної особистості;

7) етап систематизації – розроблено та реалізовано проект, що складається з комплексу захо-

дів, студент демонструє знання тезаурусу соціальної роботи та стандартів соціальних послуг, розуміння місця реалізованого проєкту в системі надання соціальних послуг, до проєктної діяльності залучено партнерів із числа інших студентів, а також фахівців на базах практики.

Принциповим при визначенні послідовності представлених етапів є чергування проєктів дослідницького характеру та проєктів реалізації певних заходів. Така послідовність визначена тим, що діяльність фахівця соціальної роботи, послуги, які надаються, та заходи, які реалізуються, мають виходити із вивчення актуальних потреб цільових груп.

Ідея студентоцентрованого навчання реалізується в технології у наданні студентам можливості для виявлення власної суб'єктності – вибору бази практики, цільової групи, змісту проєкту. При цьому на бакалаврському рівні для вибору студентів обґрунтовані такі типи проєктів: співавторство в селфпроєктах клієнтів соціальної роботи з перспективою віддання авторства; соціально-педагогічна проєктна діяльність для розвитку громад; соціально-педагогічна проєктна діяльність у тезаурусі соціальної роботи за стандартизованими процедурами; соціально-педагогічна проєктна діяльність інноваційного характеру в умовах невизначеності.

Кожен із зазначених перехідних етапів інтегральної проєктної педагогічної технології формування проєктної компетентності майбутніх бакалаврів соціальної роботи реалізується за базовою проєктною педагогічною технологією, яка схарактеризована у таблиці 1.

У рамках базової проєктної педагогічної технології для освоєння студентами написання проєкту як тексту ґрунтуємося на теорії поетапного формування розумових дій П.Я. Гальперіна:

– положення про визначальний характер задання правильної дії – не спостерігати і конста-

тувати формування дії, а будувати її, створювати необхідні для цього умови;

– положення про засоби діяльності – будь-яка дія людини за своєю продуктивністю залежить від використовуваних засобів, це стосується не лише фізичної, але й розумової праці;

– положення про виокремлення орієнтувальної частини дії та частини виконання – якщо однієї лише автоматичної регуляції відносин суб'єкта із середовищем стає замало, то відбувається перехід до обстеження ситуації, орієнтування, дослідження;

– положення про орієнтувальну карту, в якій передбачено схему об'єкта чи майбутнього продукту дії з його заданими показниками, форму дії, в якій її демонструє «майстер» і яку має опанувати той, хто навчається, знаряддя дії, «матеріали» діяльності з показниками їх придатності для наміченого продукту, загальний план дії, її алгоритм із виокремленням основних етапів і послідовними вказівками щодо дрібніших дій, що входять до складу кожного етапу [2].

Незважаючи на те, що з використанням орієнтувальних карток за окремими етапами базової проєктної педагогічної технології студентам «нав'язуються» певні засоби і способи діяльності, вважаємо, що робота з орієнтувальними картками забезпечує набуття студентами досвіду проєктної діяльності як творчої, здатної ускладнюватися у змінюваних умовах. Підставою для такого твердження є те, що, використовуючи пропонувані викладачем засоби і способи проєктування, студенти створюють для себе новий засіб – проєкт, за яким здійснюють подальші власні дослідження чи реалізують авторські заходи.

Інтегральна проєктна педагогічна технологія формування проєктної компетентності майбутніх бакалаврів соціальної роботи виявляє свій інтегральний характер у пов'язаній послідовності кількох розроблених та реалізованих авторських

Таблиця 1

Базова проєктна педагогічна технологія формування проєктної компетентності майбутніх бакалаврів соціальної роботи

Мета	набуття досвіду проєкту на новому рівні складності
Етапи	<ul style="list-style-type: none"> – обґрунтування проєкту; – формулювання цілей проєктної діяльності; – визначення продуктів проєктної діяльності; – визначення елементарних робіт і складання плану діяльності; – реалізація розробленого проєкту; – публічна презентація отриманих результатів
Педагогічні методи	індивідуальна практична робота студента, практична робота студентів у малих групах, публічна презентація
Засоби	орієнтувальні картки та картки виконання, приклади студентських проєктів, засоби цифрових технологій
Оцінка результату	оцінюються виявлені знання і досвід, рівень професійної творчості, самостійність, внесок у сприяння реалізації прав інших людей, дії самопроєктування
Корегування	з використанням забезпечуючих педагогічних технологій селфпроєктної діяльності та наставництва
Відповідальний викладач	викладач курсу, в рамках якого реалізується базова педагогічна технологія

проектів. Разом із тим інтеграція передбачена у взаємодії студентів різних курсів між собою. При цьому йдеться вже не просто про вирішення менш чи більш складних задач, а про зв'язок однієї особистості з іншою, діяльність однієї людини для іншої, в майбутньому – фахівця соціальної роботи з партнерами та для клієнтів; таким чином забезпечується рух від більш простого вчинку до більш суспільно складного, що, за І.Д. Бехом, є важливим для виховання [1].

Складова частина зворотного зв'язку інтегральної проектної педагогічної технології реалізується із використанням засобів цифрових технологій, складова частина коригуючих впливів інтегральної педагогічної технології – забезпечуючих педагогічних технологій селфпроектної діяльності та наставництва.

Представлена інтегральна проектна педагогічна технологія пройшла експериментальну перевірку у відповідній методичній реалізації в рамках освітньої програми «Соціальна робота», зокрема, в навчальних дисциплінах «Історія та теорія соціальної роботи», «Соціальна психологія», «Соціологія», «Загальна та соціальна педагогіка», «Методи організації соціальних досліджень», «Технології соціальної роботи», «Соціальне партнерство та професійні комунікації», «Проектний менеджмент у соціальній роботі», а також навчальних практик студентів.

Висновки і пропозиції. Проектна компетентність є потужним інструментом навчання та професійної діяльності, що дає змогу діяти на випередження. Залишаючи незмінною послідовність діяльності «проект – реалізація – аналіз» і поступово включаючи в таку послідовність нові методи і засоби як безпосередньо проектної діяльності, так і професійної діяльності соціальної роботи,

студенти навчаються вирішувати дедалі складніші проблеми, реалізовувати дедалі впливовіші ініціативи.

У цій статті розкрито інтегральну проектну педагогічну технологію формування проектної компетентності майбутніх бакалаврів соціальної роботи як таку, що об'єднує дослідження особливостей та потреб соціальних груп осіб у складних життєвих обставинах, а також авторські заходи для зміни ситуації на краще, надання суб'єктного досвіду представникам цільової групи.

Інтегральна проектна педагогічна технологія пройшла експериментальну перевірку у відповідній методичній реалізації в рамках освітньої програми «Соціальна робота» й дала позитивні результати в плані забезпечення синергетичного ефекту взаємного навчання студентів різних курсів.

У більшій чи меншій кількості ітерацій базової проектної педагогічної технології пропонується розробка може бути використана не лише для формування проектної компетентності майбутніх бакалаврів соціальної роботи, але й в певній комбінації з технологіями, методами чи засобами формування інших компетентностей майбутніх бакалаврів соціальної роботи.

Список використаної літератури:

1. Бех І.Д. Зростаюча особистість у перетворювальному просторі виховних настанов. *Управління освітою*. 2018. № 10. С. 6–17.
2. Гальперин П.Я. Психология как объект науки. Москва : Издательство Московского психолого-социального института; Воронеж : Издательство НПО «МОДЭК», 2003. 480 с.
3. Селевко Г.К. Энциклопедия образовательных технологий. В 2-х т. Т. 1. Москва : Народное образование, 2005. 556 с.

Kupenko O. Integral and basic project pedagogical technologies of formation of project competence of future bachelors of social work

Professional training of future bachelors of social work is considered in the conditions of increasing complexity of modern social systems. Project competence is considered as a basis for other competencies of social work specialists. The article presents a formalized descriptive model of integral project pedagogical technology of formation of project competence of future bachelors of social work. This model is substantiated in previous studies of methodological approaches to the pedagogical system. The model covers the whole process of professional training of bachelors of social work (4 years). Integral project pedagogical technology of formation of project competence of future bachelors of social work is a connected sequence of several authors projects of a concrete student. Determining the main transitional stages (from the initial stage to the stage of planned results) of integrated project pedagogical technology is carried out in increasing their complexity. The following transitional stages are offered: intuitive introductory stage; stage of acquaintance with features of target groups; stage of complication of means of project activity; research stage; stage of orientation in the thesaurus and standards of social work; stage of self-project activity; stage of systematization. Each of the transition stages is implemented according to the basic project pedagogical technology (project development, project implementation, analysis of the obtained results). The principle of alternation of transitional stages is the alternation of research projects and projects for the implementation of certain events. The idea of student-centered learning is realized in giving students the opportunity to identify their own subjectivity – the choice of practice base, target group, project content, implementation partners. Students' mastery of writing a project as a text is justified on the basis of the theory of gradual formation of mental actions. The feedback component

of the technology is implemented using digital means. The presented integral project pedagogical technology has passed experimental testing in the educational program "Social work". Experimental verification showed positive results of the synergistic effect of mutual learning of students of different courses, their self-organization. In a certain number of iterations, the basic project pedagogical technology can be used not only to form the project competence of future bachelors of social work. It can be combined with technologies and methods of forming other competencies of future bachelors of social work.

Key words: *project competence, bachelor of social work, pedagogical technology, stages, an indicative part of action.*